

ban lehet nyári időszakról beszélni? Használjuk a nyár helyett a helyesebb *enyhébb időszakot*. Még jelentéktelen kiterjedésű peremeken sem lehet nyárnak nevezni az enyhébb időszakot.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. *Ágoston György*: Pedagógia I. A nevelés elmélete I. rész. Második kiadás. Tankönyvkiadó. Budapest.
2. Földrajz III. kötet. Tengeren túli világrészek. Pedagógiai Főiskolai tankönyv. Szerkesztette: Szabó László. Sarkvidékek című fejezet dr. Tóth Aurél munkája. Tankönyvkiadó. Budapest. 1960.
3. Földrajz az általános iskolák 7. osztálya számára.
4. *Vécsey Zoltán*: A diadalmas ember. Ifjúsági Könyvkiadó.
5. *A. E. Brehm*: Az állatok világa. Negyedik kötet: Emlősök. Gondolat. Budapest. 1959.
6. *Hans Ruesch*: A hosszú árnyék földjén. Tánácsics Könyvkiadó.
7. *A. E. Brehm*: Az állatok világa. Harmadik kötet: Madarak. Bibliotheca. Budapest. 1958.
8. A Föld és élete. Világrészek, országok, emberek. V. kötet. Ausztrália, Océánia és a Sarkvidékek. Írta: *Cholnoky Jenő*. Franklin Társulat kiadása.
9. *Roy Chapman Andrews*: A Sarkoktól az Egyenlítőig. Utazási könyvek Kiadóhivatala.
10. Általános természeti földrajz I. kötet. Írta: *Bulla Béla, Kádár László, Kis Andor, Száva-Kováts József*. Tankönyvkiadó. Budapest. 1952.
11. *B. J. Szilkin—V. A. Trojickája—Ny. V. Sebalin*: Ismeretlen bolygónk. A Nemzetközi Geofizikai Év eredményei. Kossuth Könyvkiadó. 1965.
12. *Nagy Sándor*: Pedagógia-III. Az oktatás elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest. 1961.
13. *G. Mencer—Z. F. Slavik*: Az Antarktisz. Kossuth Könyvkiadó. 1961.

Dr. ZENTAI KÁROLY
főiskolai docens, Szeged

A tanulási készség fejlesztésének fontosabb problémái az általános iskolai tanulóknál

Előző számunkban azzal foglalkoztunk, hogy a tanulási készség fejlesztése az általános iskolai oktatásnak egyik fontos feladata. Más megfogalmazásban: az iskolának helyes „munkamódszerre” kell megtanítania a tanulókat. Ennek a módszernek párhuzamosan kell fejlődnie a tanulókkal szemben támasztott oktatási követelményekkel.

A „munkamódszer” kifejezést ma még kissé idegennek érezzük a didaktikában. De semmi esetre sem használjuk annyira „technikai” értelmezésben, mint ez az iparban szokás. Nem kétséges, hogy az ismeretsajátításnak, a jártasságok és készségek kialakításának is vannak olyan általánosan alkalmazható módszerei, amelyek adott esetben a legértékesebb eredményre vezetnek.

Az iparban a munkamódszer mellett sokat hallunk az ún. *gyártástechnológiáról*, amely a felhasznált anyagok mennyiségére, minőségére, az eszközökre, a megmunkálás egyes mozzanataira, ezek sorrendjére, bizonyos fogásokra, minőségi követelményekre stb.-re nézve ad kötelező előírásokat. A selejtes termékek, vagy a gazdaságosság terén mutatkozó hibák azt jelzik, hogy nem tartották be a gyártástechnológiai előírásokat. A *munkamódszer* ezeknek az objektív tényekre alapozott normáknak, szabályoknak *egyénilag* alkalmazott formáját jelenti a legtágabb értelemben. A munkamódszerben az egyén saját adottságai is jelentős szerepet kapnak.

Az ismeretsajátításra vonatkozó általános érvényű megállapításokat (törvényszerűségeket) részletesen tárgyalják a lélektani, oktatáslélektani, logikai, didaktikai tanulmányok. Ezek együttesen azokat az elméletileg megalapozott követelményeket tárják fel a tanulással kapcsolatban, amelyeket az anyagi termelésben a gyártástechnológia ír elő.

Az ismeretelsajátításnak, a jártasságok és készségek kialakításának a törvényszerűségei főbb vonásokban már ismeretesek. Noha e téren a kutatásnak még nagyon komoly feladatokat kell megoldania, már az eddig feltárt összefüggések ismerete is határozott követelmények betartására kötelez bennünket.

Amikor a nevelő a tanulás helyes „munkamódszerét” akarja kialakítani tanítványainál, akkor tisztán kell látnia a megértés lélektani és logikai feltételeit és mozzanatait, az elvonás, a fogalomalkotás, az általánosítás, az asszociáció, a rögzítés, a megtartás és a felidézés, a rendszerezés, a gyakorlás, a készségformálás és az alkalmazás stb. törvényszerűségeit. Fel kell ismernie, hogy az ismeret elsajátítása sokszorosan összetett tevékenység, amelyben minden mozzanatnak csak a maga helyén van teljes értéke. Egyetlen szükséges elem elhanyagolása a végső eredményt veszélyezteti.

A nevelő magas színvonalú tudatossága mellett a tanulóknál is fokozatosan tudatossá kell tenni a tanulási módszerek megválasztását, ezek helyes alkalmazását, a gyakorlás és az ismétlés mértékének megállapítását stb. Csak ezt követően lehet építeni a tanuló önellenőrzésére, saját munkájának kritikai értékelésére. A tanulási készség — egyéb készségekhez hasonlóan — a tudatos tevékenység számos részművelete közül részben vagy egészben már automatikussá vált elemet vagy elemeket jelez. A tanulóknak az életkori sajátosságaihoz mért legfejlettebb tanulási módszerek megismerésében és alkalmazásában mind tudatosabban kell eljárnia, viszont ezzel egy időben mind fokozottabb automatizálódást ér el a tanulás technikai jellegű „fogásaiban”.

Ma elfogadottnak tekintjük azt a megállapítást, hogy az oktatás alatt — egyéb jellemzői mellett — az ismeretnyújtásnak a nevelő irányításával az iskolában megvalósuló formáját értjük. Miután teljesítményképes ismeretnek csak azt tekintjük, amelyet a tanuló közvetlenül vagy közvetve értékesíteni tud, vagyis tevékenységét és magatartását kedvezően befolyásolja, az oktatás keretében gondoskodni kell az ismeretek rögzítéséről, gyakorlásáról is. A bennünket érő benyomások közül viszonylag kevés hagy tartósan maradandó nyomot (emléknyomot). A meglevő emléknyomok, ismeretmaradványok is állandóan veszítenek erősségükből, ha azokat az eredeti benyomásokkal egyező hatásokkal újból nem erősítjük meg. Saját tapasztalatunkból is felismerhető az a törvényszerűség, hogy minél gyengébb, szétesőbb, rendszertelenebb valamely ismeret megmaradt része, az annál gyorsabban esik ki az emlékezetből, és annál nehezebb azt ismét teljes értékű ismeretté kiegészíteni.

Ezért az oktatás feladatának tekintjük, hogy az ismeretek elsődleges rögzítését követően biztosítsa a logikai és a végleges rögzítést is. Mivel a végleges rögzítés sok gyakorlást, ismétlést tesz szükségessé, — amelyre az iskolában elegendő idő sem áll rendelkezésre —, gondoskodni kell arról, hogy a tanuló *önálló* munkával pótolja ezt. Nem lehet elég nyomatékosan hangsúlyozni annak fontosságát, hogy az új ismereteket — a megértést és az elsődleges rögzítést követően — minél előbb teljes értékű ismeretté rögzítse a tanuló. Erre a nagyon sokrétű feladatra a tanulókat gondosan elő kell készíteni, mert a rossz módszerrel végzett tanulás sok hátránnyal jár. A nevelő számára adódó probléma súlyossága abból ered, hogy a tanuló otthoni munkáját, önálló tanulását csak csekély mértékben tudjuk ellenőrizni vagy éppenséggel irányítani.

Már az iskolai közös munka keretében elvégezzük az ismeretek elsődleges rögzítését, gyakorló és alkalmazó feladatokat oldatunk meg a tanulókkal. Tervszerűen gondoskodunk az ismeretek rendszerezéséről, a tantárgyi koncentrációról, a gyakorlásról, ismétlésről és alkalmazásról is. Ezek is fejlesztik a tanulóban a tanulás készségét. Ez azonban nem elegendő. Sajnos, gyakran tapasztaljuk, hogy nem teszünk eleget a tanuló otthoni munkájának helyes előkészítésére, nem irányítjuk tudatosan az önálló tanulás készségének fejlődését.

Fejttegetésünknek ebben a részében szeretnénk sűrítve összegezni azokat a feladatokat, amelyeket az általános iskolai tanulóknak az önálló tanulás során meg kell oldaniuk, majd ennek alapján felvázoljuk az önálló tanulási készség fejlődésének tervezhető fejlődési szakaszait.

Végül a tanulás módszereiről szólnunk.

A gyermek tanulási készségének fejlettségét leghívebben a helyes tanulási módszerek *önálló* alkalmazása mutatja. Természetesen világosan kell látnunk, hogy az általános iskolai tanulóknál az ismeretsajátításnak önállóan végzett része is az iskolában folyó oktatásnak szerves kiegészítője. Amíg azonban az iskolai oktatás az ismeretsajátítás *módszerét* a közös munkában egységessé teszi, addig ez a módszer a gyermekek otthoni munkájában annyiféle arcot mutat, ahány tanuló van az osztályban. Mindkettőnek van előnye és hátránya. Az iskolai közös módszer segítő jellege mellett formálja a gyermek tanulási készségét is, azonban az nem mindig felel meg a tanuló egyéni adottságainak. Az otthoni tanuláshoz nem érvényesül a közösség serkentő hatása, hiányzik a közvetlen segítség és irányítás, viszont jobban érvényesülhetnek a tanuló egyéni adottságai.

A) A TANULÓ ÖNÁLLÓ TANULÁSÁNAK FELADATAI

Milyen feladatok elé állíthatjuk a tanulókat? Ezt az a körülmény dönti el, hogy a feladat megoldása milyen mértékű önállóságot követel a tanulótól. E szempont alapján csoportosíthatjuk a feladatokat.

1. Csekély önállóságot igénylő feladatok:

a) a jól megértett ismeret gyakorlását megkezdjük az iskolában, vagyis a tanulóknak önállóan kell ismételnie otthon azt, amit az iskolában már közösen többször is gyakorolt (pl. új betű írása, a kapcsolat gyakorlása vagy bármilyen gyakorlási feladat ismétlése változtatás nélkül),

b) az iskolában megkezdett gyakorlást kell folytatnia több elemet tartalmazó feladatnál (pl. hosszabb szavak, később mondatok leírása, többmondatos olvasási lecke gyakorlása, szóbelileg feldolgozott számtani feladatok leírása előzőleg begyakorolt módon);

c) az iskolában megkezdett emlékezés tovább folytatása (pl. rövid szöveg szó szerinti emlézése, vagy hasonló igényű az I. osztályban a számok bontásának gyakorlása a megadott sorrendben);

d) az iskolában tanult szöveg otthoni szóbeli elmondása emlékezetből (pl. a tanultak elmondása a szülők előtt úgy, hogy az hibátlanul menjen);

e) emlékezeti anyag önálló leírása (pl. néhány szó, 1–2 rövid mondat; később hosszabb mondatok, összefüggő szöveg);

f) felsorolás, rövid felosztás, kisebb szöveg először kötött, később részben kötött formában a teljes tudás megszerzéséig;

g) hosszabb szöveg olvasásának gyakorlása (pl. $\frac{1}{2}$ –1 oldal, vagy írásbeli számtani feladatok megoldása kezdő fokon, típuspéldák alapján);

h) minden fajta, kisebb anyagrész egyszerű emlézése a nevelő által begyakorolt módon tankönyv alapján, a tanulás segédeszközeinek egyszerű felhasználása.

2. Közepes önállóságot igénylő feladatok:

Ebbe a csoportba azokat a feladatféléseket soroljuk, amelyeknek megoldásánál az iskolában gyakorolt módszerhez viszonyítva már bizonyos változtatás van. A különböző megoldási lehetőségek között válogathat a tanuló. Ez tehát már kisebb fokú tervező, kombinatív tevékenység.

- a) valamely konkrét esetben ismert szabály felismerése;
- b) egy ismert szabályhoz, általános ítélethez konkrét példa keresése;
- c) feladatok megoldása jól ismert összefüggések alapján (pl. számpéldák vagy egyszerű szerkezetű szöveges feladatok megoldása);
- d) típusfeladatok alapján további feladatok megoldása;
- e) szóbelileg feldolgozott anyag írásbeli rögzítése megadott szempontok és rendszer szerint;
- f) jól mégertett rövid szöveg emlézése előbb kötött, aztán részben kötött, végül szabad megfogalmazásban (kezdetben a számonkérésnél a nevelő a szöveget kérdések segítségével felbontja);
- g) önálló kisebb anyaggyűjtés jól meghatározott körben, megadott szempont szerint (pl. egy olvasmányból kikeresni a nagybetűket és meg kell tudni mondani, hogy miért írjuk a szót nagy kezdőbetűvel, de ilyen természetű a kezdő nyelvtanuláskor a szótárhasználat begyakorlása stb.);
- h) több összetevőből álló feladat önálló megismétlése a tényezők előre meghatározott változtatásával.

3. Fokozott önállóságot igénylő feladatok:

A felső tagozat tananyagának elsajátítása már olyan követelményeket támaszt a tanulóval szemben, hogy ezeknek csak akkor tud megfelelni, ha a tanulásban fokozott önállósággal rendelkezik. A jellegzetes követelmények alapján a következő csoportosítást végezhetjük:

- a) hosszabb szövegrész értelmes elemzése a szerkezeti összefüggések ismerete alapján;
- b) ismert szabályszerűség megállapítása kissé zavaró tényezők mellett is;
- c) egyszerű összefüggés megállapítása ismert szabály alapján két, később három tényező között (pl. ok-okozat, előzmény-következmény stb., önálló felismerése);
- d) egyszerű probléma meglátása és annak önálló megoldása.

4. Fejlett önállóságot igénylő feladatok:

Az általános iskola felső tagozatában a tanulási készségnek olyan színvonala is kialakítható, amely nehezebb feladatok megoldását is lehetővé teszi.

A tanulási készség színvonalának megállapításánál lényeges szempont, hogy a tanuló önállóan helyesen mérje fel a feladat nagyságát és képes legyen megtervezni annak megoldását. Ez a teendők elemzéséből, a részfeladatok egymásutánjának meghatározásából, a megfelelő módszerek és eszközök kiválasztásából, a következetes végrehajtásból, valamint az eredmény ellenőrzéséből áll.

Ilyen feladatot jelent pl. egy-egy lecke lényegének kiemelése, önálló vázlatkészítés, a gyakorlási alkalmak, ismétlések ütemzése stb. Ide sorolható a tanulásban való rendszeresség, helyes időbeosztás, kialakított napirend is. Mindez csak a tanulók egy részével szemben támasztható követelmény.

Most pedig tekintsük át a tanulási készség fejlődési szakaszainak főbb jellemzőit!

B) A TANULÁSI KÉSZSÉG FEJLŐDÉSÉNEK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN TERVEZHETŐ SZAKASZAI

A tanulási készség fejlődésében jellegzetes szakaszokat figyelhetünk meg. Ezeket így jellemezhetjük:

I. Az első szakaszban a gyermek otthoni (önálló) tanulását úgy készítjük elő, hogy a gyakorlás legnagyobb részét is az iskolában végezzük. Eközben sajátítja el a gyermek az egyes konkrét gyakorlási módokat. Legtöbbször ebben a változatlan formában kell a tanulónak a gyakorlást önállóan folytatnia. Feladata tehát technikai jellegű. Otthoni munkája így nemcsak a konkrét gyakorlási célt szolgálja, hanem egyben a „tanulás” önálló módszerét is *gyakorolja*.

II. Az iskolai feladatok fokozatosan, de viszonylag gyorsan növekszenek. A mennyiségileg és minőségileg emelkedő feladatok megoldását csak azoktól a tanulóktól várhatjuk, akik ezekhez a feladatokhoz szükséges jártasságot is megszerezték a tanulásban. Éppen ezért mindig pontos utasítást kell adni, hogyan végezze a tanuló otthoni munkáját. Így az önálló emlézés módszerét az iskolában gyakorolni kell, mégpedig időnként egy-egy jobb, majd közepes tanuló egyéni „bemutatásával”. is. Ezzel az eljárással elérhető, hogy a látott példák alapján az emlézendő anyagot a tanuló kezdi önállóan tagolni. A gyakorlás módjában sok lesz az egységes vonás, de annak mértéke, a ráfordított idő már különböző. Ebben a szakaszban helytelen a tanuló számára előírni, hogy valamit „hányszor” gyakoroljon. Szerepet kell kapnia az önellenőrzés egyszerű formájának. — Gondolni kell arra, hogy a gyermek figyelme még nagyon ingadozó, könnyen elterelhető, hamar „fáradtság” érez, és esetleg idő előtt abbahagyja a munkát. Ezért szükséges a szülőt is bevonni a „diszkrét” ellenőrzésbe. Ez azonban feltétlenül mértéktartó legyen!

III. A fejlődés következő szakaszában a házi feladatok pontos tisztázásával együtt közösen történik a megoldási, a tanulási módszerek megbeszélése is. A gyermek az egyéni tanulás megszervezésében nagy lépéssel halad előre, és a módszerek alkalmazásában megfigyelhetők az egyéni jellegzetességek. A jelentkező kisebb nehézségeket igyekszik önállóan megoldani, de sok gyermek még most is szívesen veszi igénybe a felnőttek segítségét, különösen akkor, ha ezzel lerövidíti a tanulás idejét. — Az iskolában használt, vagy a tankönyvben szereplő szövegezéshez legtöbb esetben még túlzottan ragaszkodik. Az elemzés még erősen mechanikus. — Az önellenőrzés konkrét formái már kialakíthatók.

IV. Fontos szakaszt jelent, amikor a tanuló a konkrét feladaton túl felismeri és elfogadja az általános követelményt. Tudatosan törekszik a megértésre, vizsgálja, boncolgatja a feladatokat. A nevelő irányításával megtervezi házi munkáját. Megszokja, hogy tudatosan vegyen részt egy-egy anyagrész vázlatának összeállításában. A közösen készített vázlatokat felelős közben már némileg ki is bővíti. A tankönyv szövege eleinte erősen köti, aztán lassan önállóan is fogalmaz egyes részeket. Az értelmesebb tanulók némileg előbbre vannak. Vázlatot tudnak összeállítani, és egy-két mondattal összefoglalják az anyag főbb részeit. Kevés irányítással tanulási menetrendet készítenek a tanulók. A legtöbb tanuló tudatosan teremti meg a tanulás feltételeit, de feladatát általában csak a következő órarend alapján tervezi. Már változtatja a gyakorlási módokat, noha ez még teljesen ötletszerű. — Figyelmének koncentrációja az önálló munkában is 10–15 percre terjed, majd kisebb pihenő után újból nekilendül.

V. A következő szakaszban alakul ki a logikai elrendezésnek alapformája. A közepes terjedelmű anyagot vázlatosan is el tudja mondani. Jól értékésíti az iskolai vázlatot. Megadott szempontok alapján a tankönyv szövegének néhány szavas váz-

latát is elkészíti. — Kisebb nehézségeket önállóan is megold. A közepes nehézségű anyagot türelmesen emlézi, kisebb problémát már önállóan fejt meg. A tanulás uralkodó módszere a szövegtanulás, illetve kijelölt konkrét feladatok elkészítése. Ebben a számonkérés módszere és rendszere képezi a vezető szempontot. — A gyakorlásban nem igényes, ritkán tanulja „túl” az anyagot.

VI. Mint jellegzetesség kiemelhető a lényeges követelmények (irányított) felismerése. Megkísérli a tanulásban a lényegest előtérbe helyezni. A tanulás önálló megszervezésének szintje párhuzamosan fejlődik a tanulási módszerek egyéni alkalmazásával. Fokozatosan összehangolja az iskolában folyó munkával az önálló tanulást. A problémák megértésére irányuló törekvés kerül előtérbe. Tudatosan keresi az összefüggéseket. A tanulást zavaró körülményeket igyekszik megváltoztatni. Az eredmény elérését azonban döntően az érdemjegy jelenti számára.

Jól emlézi a fokozott nehézségű szöveget. Rászoktatható, hogy következetesen készítsen vázlatot, válogassa az anyag különböző nehézségű részeit. A gyakorlást ennek megfelelően végezze. Egyszerűbb mnemotechnikai eljárást is alkalmaz. A mechanikus memorizálás mellett mind gyakrabban használja az emlékezetet segítő eszközöket. — Kialakul a tanuló tanulási ritmusa, kellő gyakorlatot szerez a monotonia kedvezőtlen hatásának megszüntetésében, feloldásában.

Ebben a szakaszban figyelhető meg a feladatok csoportosítása, rangsorolása. A jól vezetett tanulónál a tanulási készség fejlődésének ezt a szakaszát már olyan mérvű önállóság jellemzi, hogy fokozatosan alkalmazható a feladatok programozása is. Ennek a módszere még kidolgozásra vár. A tanulás vezető szempontja még ekkor is az, hogy a tanuló az iskolai követelményeknek megfeleljen. Egyelőre nincs olyan tapasztalatunk, hogy a feletjtés elleni küzdelem helyes módjainak alkalmazásában, az ismétlések rendszeres megszervezésében jártasságot lehessen elérni az általános iskola befejezéséig.

A tanulási készség fejlődésének egyes szakaszaira elsősorban az jellemző, a mennyiségileg növekvő és minőségileg fokozódó követelményekhez milyen szinten képes alkalmazkodni a tanuló, és ez mekkora nehézséget jelent a számára.

A tapasztalat azt mutatja, hogy ugyanannak az osztálynak a tanulói nagyon különböző színvonalon állnak a tanulási készség tekintetében. A nevelő az egyes tanulók teljesítményéből is következtethet erre. Azonban fontosnak tartjuk *az egyes tanulóknál mutatkozó különbségek, a hiányosságok megállapítását, hogy az ezekből következő teendőket megtervezhessük.*

Ha az ellenőrzés, felmérés során azt állapítjuk meg, hogy a tanuló teljesítménye rendszeresen nem kielégítő, akkor keresnünk kell annak az okát. Nem kielégítő a tanulási szándék, a szorgalom, vagy valamilyen okból kevés időt fordít a tanuló a feladatok elvégzésére. De minden esetben vizsgálni kell a tanuló tanulási módszerét. A rossz módszer miatt a tanuló csak hosszabb idő alatt érheti el a kívánt eredményt, s ezért idő előtt elveszti tanulási kedvét. Esetleg olyan módszert alkalmaz, amelynél viszonylag gyorsan mutatkozik az eredmény, amit már másnapra erősen elhalványít az idő. Ilyen esetben joggal állítja a tanuló, hogy „hiszen tegnap jól megtanultam és tudtam a leckét”.

A tanulási készség terén mutatkozó egyéni lemaradás egészen konkrét lemérésének könnyen alkalmazható módszere, hogy a jó teljesítményű tanulók lépésről lépésre elmondják, sőt be is mutatják, miként érték el a mutatott eredményt. Így a tanulók összehasonlíthatják egymással tanulási módszerüket. Kiderül az is, hogy a különböző jellegű feladatok más-más megoldási „menetrendet” igényelnek. A gyengébb tanulók erre önállóan ritkán jönnek rá. Az életkori sajátosságoknak és az elért tanulási szintnek legjobban megfelelő módszert az átlagnál értelmesebb tanulók könnyen elsajá-

tíjják, sőt bizonyos „fogásokra” maguk is rábukkannak. A gyengébb tanulók viszont az iskolában többször gyakorolt módszereket is rosszul alkalmazzák. A szokatlan, újszerű feladatok megoldására a „mindennapi sablonok” már nem megfelelőek. Ezeket változtatni gyengébb tanulók nem képesek.

C) A TANULÁSI MÓDSZEREKRŐL ÁLTALÁBAN

Amikor a tanulás módszeréről beszélünk, — noha ezzel a tanulás fogalmát indokolatlanul leszűkítjük —, elsősorban a tananyag *elemzésének* módjára szoktunk gondolni.

Az új tananyag emlékezésének három módszere közismert: az *átfogó vagy globális, a részekre bontó vagy frakcionáló és e kettő előnyeit egyesítő vegyes módszer*. Ezek gazdaságos alkalmazása számos körülménytől függ. Az anyag minősége és mennyisége, valamint a tanulás közvetlen célja játszik fontos szerepet a módszer megválasztásánál.

Az *átfogó* módszernél a tanuló a megtanulandó tananyagot minden átolvasásnál és a felmondási kísérleteknél elejétől végig veszi át. Rövidebb, könnyen áttekinthető, nem túl nehéz szöveg elemzésénél jó eredménnyel alkalmazható.

A *részekre bontó* eljárásnál a tananyagot kisebb (logikai) egységekre tagolja a tanuló, és ezeket mint önálló kis részeket szinte külön-külön tanulja meg. A részekre tagolást sokszor csak a külső tényezők (pl. a bekezdések) alapján végzi. Ez nem segíti, sőt zavarja az összefüggések meglátását. Felsorolások, felosztások emlékezésénél, verstanulásnál, nyelvtanulásnál jó eredménnyel alkalmazható.

A *vegyes módszer* a hosszabb, nehezen áttekinthető tananyag elsajátításánál alkalmazható gazdaságosan. Ez az eljárás abban áll, hogy a tananyagot lehetőleg a fő gondolatok alapján logikai egységekre bontja. Ez történhet az első elolvasás közben, vagy ezt követően. Aztán a kijelölt egységeket az elolvasás, vagy újraolvasás után ismét átgondolja, megjelöli a lényegét, esetleg vázlatot jelöl meg. Azután megkeresi az egymást követő egységek közötti logikai kapcsolatot, majd ezt (de csak ezt) a lecke elejétől minden szakasznál újból áttekinti. Amikor így a tananyag végére jár, megállapítja annak gondolatmenetét, és ezzel megteremt a teljes összefüggést. Ebben a sorrendben ismétli meg az egészet előlről mindaddig, amíg az anyagot el nem sajátította. Ezt az eljárást kiegészíti az írásbeli vázlat elkészítése. A *vegyes tanulási módszer* igényli a legnagyobb önállóságot.

Olyan feladatnál, amikor pl. bizonyos szöveget a tanulónak kell önállóan elemeznie, akkor sajátosan más eljárást kell alkalmaznia. A három említett módszer kizárólag az emlékezésnél használható.

A gyermek tanulási módját azonban egyéb szempontok szerint is vizsgálni kell. Ezek közül álljanak itt a legfontosabbak:

1. A tanulás külső körülményei szempontjából:

a) olvasva, főleg látási benyomásokra támaszkodva, — hallási érzetekre építve (másokat hallgat meg, illetve hangosan beszél, hogy hallja saját hangját), — tanulás közben sokat jegyzetel, rajzol, sémákat, vázlatokat készít;

b) hangosan, — halkán beszélve, — hangtalanul;

c) egyedül, — közösen, — csak elkülönülve, — mások jelenlétében is;

d) csak teljes csendben, — kisebb zajban is, — zene hangjai mellett;

- e) kötött helyzetben (pl. ülve, fekve), — járkálva, — az előbbi kettőt felváltva;
- f) meghatározott időben, — rendszer szerint változó időben, — rendszertelen időben;
- g) a felnőttek alkalmazkodnak munkájához, — a tanuló kénytelen alkalmazkodni a felnőttekhez.

2. A tanulási szándék és fegyelmezetség tekintetében:

- a) csak külső indításra, kényszer hatása alatt tanul, — biztatásra, állandó jellegű felügyelet mellett tanul, — némi biztatást és kevés ellenőrzést igényel, — rendszeres ellenőrzést nem igényel;
- b) a tanuló idejét a felnőttek osztják be, a feladatokat részletekben is ők jelölik meg, — csak halmozott feladatok mellett igényel irányítást, — önállóan készíti el a napi konkrét munkatervét;
- c) a tanulás nem köti le, közben mással foglalkozik, — csak rövid ideig fegyelmezett, — időnként fegyelmezésre szorul, — kellően fegyelmezett.

3. A figyelem sajátosságai szempontjából:

- a) csak rövid ideig koncentrálni, — szakaszosan figyelmetlen, — szándékosan nem szórakozik el;
- b) figyelme felületes, könnyen elterelhető, — kisebb elterelő ingereknek figyelme ellenáll, — a tananyag, a feladat jól leköti.

4. A tanulás tartalmi, minőségi követelményei terén:

- a) látszat eredményekre törekvő, — megelégszik a könnyen elérhető eredményekkel, — az anyag tényleges elsajátításáért tanul;
- b) szövegtanuló (magoló) típus, — értelemszerűen, logikusan tanuló, — a tanultak alkalmazására is törekszik;
- c) felületes, hiányos tudással megelégedő, — a lényegre szorítókozó, — teljes tudásra törekvő;
- d) a gyakorlásban csupán a mennyiségi teljesítményt igénylő, — jó eredményt elérni szándékozó, — hibátlan megoldást kereső;
- e) emlékezésnél az első sikerrel megelégedő, — csak felületesen rögzítő, — tudatosan maradandóan rögzítő;
- f) a felnőttek segítségére feltétlenül számot tart, — a segítséget elfogadja, — csak szükség esetén fordul a felnőttekhez, — nem kér és nem fogad el segítséget.

A felsorolt szempontokat mind lélektani, mind didaktikai vonatkozásban többszörösen ki lehet egészíteni. Azonban már ezeknek a felhasználásával is elkészíthetjük egy-egy gyermek tanulási módszerének „fényképét”. Ez feltárja, hol tart a gyermek a tanulás legalkalmasabb „technikai” módszereinek ismeretében, avagy a tanulásra fordított idő feltűnő aránytalanságai felhívják figyelmünket, hogy keressük azok okait.

Úgy véljük, hogy tanulóink tanulási készségének tudatos fejlesztésénél az ilyen jellegű *felmérésnek* az eredménye jó kiindulási pontot ad, ami éppen feladataink konkrét meghatározása érdekében nem is nélkülözhető.

Irodalmi utalást cikksorozatunk befejező részénél közlünk.